

Ελευθέριος Π. Αλεξάκης. ΑΛΙΕΙΣ ΘΑΛΑΣΣΟΠΟΡΟΙ. ΤΟ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΒΕΛΑΝΙΔΙΑ ΒΟΪΩΝ ΛΑΚΩΝΙΑΣ (1992-2009), Τόμος Α'. Εκδόσεις ΗΡΩΔΟΤΟΣ, ΑΘΗΝΑ 2024. Περιλαμβάνει φωτογραφίες, Γλωσσάρι ιδιωματικών λέξεων, Βιβλιογραφία, Ευρετήριο τόπων και ονομάτων, ευρετήριο λέξεων και όρων, 304 σελίδες. ISBN: 978-960-485-644-2

Μαρία Κουμαριανού

Με τον Λευτέρη Αλεξάκη μας συνδέει μια μακρόχρονη φιλία που βασίζεται στον αμοιβαίο θαυμασμό και εκτίμηση. Θεώρησα λοιπόν μεγάλη χαρά και τιμή μου να παρουσιάσω το βιβλίο του αυτό που αναφέρεται στην ιδιαίτερη πατρίδα και τόπο καταγωγής του: το χωριό Βελανίδια στην επαρχία Βοιών του νομού Λακωνίας. Στην ουσία το πόνημα αυτό είναι το εμπλουτισμένο εθνογραφικό ημερολόγιο που ο συγγραφέας κρατούσε και συμπλήρωνε κατά τη διάρκεια της έρευνάς του που διεξήχθη στο χωριό αυτό από το 1992 έως και το 2009 με αρκετά βέβαια διαστήματα απουσίας. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι το ημερολόγιο αυτό αποτελεί αποτέλεσμα της επιτόπιας έρευνας του συγγραφέα σχετικά με τα συστήματα καταγωγής (πατροπλευρικά ή αμφιπλευρικά), ο οποίος ως ερευνητής του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών διεξήγαγε στην περιοχή.

Ποιο όμως το ενδιαφέρον για το εθνολογικό ημερολόγιο; Καταρχάς, ο συγγραφέας επικεντρώνεται σε έναν γεωγραφικό χώρο και στις αλλαγές που ο χώρος αυτός υπέστη στη διάρκεια του χρόνου. Επικεντρώνεται επίσης στους απλούς ανθρώπους, στην καθημερινή τους ζωή, στις σκέψεις και τις ανησυχίες τους, στο ατομικό συμβάν και το απρόσμενο βίωμα, σε αυτό που ονομάζεται μικροϊστορία και που έχει ως θέμα τον απλό καθημερινό άνθρωπο, έτσι όπως εμφανίζεται τόσο μέσα από την καθημερινή επαφή όσο και μέσα από την ενδελεχή μελέτη του αρχαιικού υλικού και των δικαιοπρακτικών εγγράφων που ο Αλεξάκης διεξήγαγε στο υποθηκοφυλακείο Νεάπολης. Παράλληλα με την αρχαιική έρευνα ο συγγραφέας στηρίχθηκε σε εθνογραφικό υλικό, δηλαδή σε πληροφορίες και συνεντεύξεις που συγκέντρωσε από την παραμονή του στα Βελανίδια.

Με τον όρο «επιτόπια έρευνα» εννοείται η μεγάλης διάρκειας παραμονή στον τόπο μελέτης, ώστε να αποκτηθεί η εξοικείωση με τους κώδικες και τους κανόνες της υπό εξέταση κοινωνίας. Και εδώ έχουμε το δεύτερο σημείο ενδιαφέροντος του ημερολογίου. Καθώς η καταγωγή του συγγραφέα είναι από το συγκεκριμένο χωριό, η μετακίνηση και διαμονή στο συγκεκριμένο τόπο ήταν ανεμπόδιστη και συχνή. Επιπλέον, το γεγονός αυτό τον βοήθησε να «κερδίσει χρόνο» σε σχέση με κάποιον άλλο εθνογράφο που θα έπρεπε να έχει ως πρώτο μέλημά του την εξοικείωση με τον τόπο και τους ανθρώπους και την ανάπτυξη προσωπικών επαφών με τα μέλη της κοινότητας. Στον Αλεξάκη αυτό ήταν κάτι εντελώς οικείο, καθώς γνώριζε πώς να λειτουργήσει και να συμπεριφερθεί, φιλοξενήθηκε τις

περισσότερες φορές στο σπίτι συγγενών και δεν χρειάστηκε να δημιουργήσει έναν δικό του κοινωνικό ρόλο –γιατί αυτός υπήρχε, και ήταν ήδη γνωστός.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση το πόνημα αυτό αποτελεί εν μέρει μια αυτο-εθνογραφία, μια σύγχρονη, ποιοτική ερευνητική μέθοδο που βρίσκεται στο μεταίχμιο της αυτοβιογραφίας και της εθνογραφικής μελέτης. Είναι μια μορφή γραφής και έρευνας όπου ο ίδιος ο ερευνητής καθίσταται υποκείμενο και αντικείμενο της μελέτης του, καθώς συμμετέχει προσωπικά και συναισθηματικά στα τεκταινόμενα, είναι μέλος της κοινότητας που εξετάζει αλλά είναι και εν δυνάμει παρατηρητής: εξετάζει τις εμπειρίες των άλλων με το μάτι του έσω παρατηρητή ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας, με σκοπό να φωτίσει βαθύτερες πτυχές της συλλογικής ζωής, της κοινωνίας, της ταυτότητας.

Ο ίδιος ο ερευνητής κάνει λόγο στον πρόλογο του ημερολογίου του για μια βιωματική (experimental) ανθρωπολογία, παρόμοια με αυτή της Νένης Πανουργιά (σελ. 11). Θα έλεγα πως εν μέρει η παρατήρηση αυτή είναι σωστή γιατί ο Αλεξάκης ερευνά παράλληλα πολλά και ετερόκλητα πεδία, συνδυάζοντας τη θεωρητική με την ιστορική προσέγγιση. Στις αφηγήσεις του αναμειγνύεται το προσωπικό με το συλλογικό και το συλλογικό και με την αυτο-εθνογραφία και τις βιωμένες εμπειρίες. Η χρήση προσωπικών και οικογενειακών ιστοριών δεν μένει μόνο στην περιγραφή, αλλά διερευνά τις δομές εξουσίας, το πολιτικό πλαίσιο, τις οικονομικές συνθήκες, τις παραδόσεις και τις καθημερινές συνήθειες. Βασική συνιστώσα της πειραματικής ανθρωπολογίας είναι η ενσώματη εθνογραφία που εστιάζει στην αισθητηριακή προσέγγιση της πολιτισμικής εμπειρίας. Εδώ, η μεθοδολογική έμφαση μετατοπίζεται από την παρατήρηση και καταγραφή προς τη συμμετοχή, την επιτέλεση και την εμπύθιση. Μια τέτοια προσέγγιση περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε τελετουργίες ή καθημερινές πρακτικές μέσω επιτέλεσης (performance ethnography) και τη συστηματική καταγραφή των αισθητηριακών διαστάσεων του περιβάλλοντος (όσφρηση, αφή, ήχος).

Θα παρακολουθήσουμε λοιπόν μέσα από την ρέουσα περιγραφή της καθημερινότητας, την Ελλάδα της δραχμής του 1992 μέχρι την Ελλάδα του ευρώ του 2009 μαζί με τα προβλήματα που θα φέρνει η οικονομική κρίση. Η πρώτη είναι η Ελλάδα του ΠΑΣΟΚ, των επιδοτήσεων, των Σκοπίων με το θέμα της αναγνώρισης, της στάσης της Αγγλίας έναντι στην Τουρκία και στο Κυπριακό, την υποψηφιότητα ένταξης της Ελλάδας στην Κοινή Αγορά, το ζήτημα του εμφυλίου στη Γιουγκοσλαβία, κλπ. Η δεύτερη είναι η Ελλάδα των επιδοτήσεων, της ακρίβειας και αργότερα της κρίσης.

Μέσα από τη φιλοξενία του μπαρμπα-Νούφρη και της συζύγου του θείας Σταματίνας (θείους του συγγραφέα), παρακολουθούμε ένα πλήθος προσώπων –ξαδέρφια, γείτονες, θείους, αγχιστειακούς συγγενείς, συγχωριανούς και τυχαίες γνωριμίες που συνομιλούν, φιλοξενούν, κερνούν, ανταλλάσσουν δώρα και νέα και δίνουν πληροφορίες. Όλοι αυτοί ξεχωρίζουν από τα παρατσούκλια τους, από τα επαγγέλματά τους, από την οικειότητα που έχουν μεταξύ τους και με τον συγγραφέα, από τις κρυφές αντιπαλότητες και τις πίκρες που κρατούν, τις μικροδιενέξεις και τις παρεξηγήσεις.

Μαθαίνουμε παράλληλα για τη γεωγραφία της περιοχής, τα γειτονικά χωριά, τα βουνά και τα ξωκλήσια, το οδικό δίκτυο και την ύδρευση του χωριού, τη δυσκολία μετακίνησης από το χωριό στη

Νεάπολη. Μέσα από τις συζητήσεις και το σχολιασμό του Αλεξάκη στις υποσημειώσεις, ερχόμαστε σε επαφή με το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει την κάθε εποχή.

Από τα έγγραφα του υποθηκοφυλακείου παρακολουθούμε τις γαμήλιες στρατηγικές, την τάση ενδογαμίας σε επίπεδο χωριού και εξωγαμίας κυρίως με τα γειτονικά χωριά, τη μεταγαμήλια εγκατάσταση, το είδος της προίκας κυρίως με χρήματα για τα κορίτσια, κτήματα και οικίες για τα αγόρια, τις αντικαταστάσεις προικών, τα θεώρητρα και τις γαμήλιες στρατηγικές για αύξηση του γοήτρου της οικογένειας.

Η καθημερινότητα των ανθρώπων δεν ξεφεύγει από το έμπειρο μάτι του παρατηρητή: το πλούσιμο των ρούχων στη βρύση, οι διατροφικές συνήθειες, το κόστος αγοράς διαφόρων προϊόντων, ο τρόπος μετακίνησης προς την κωμόπολη ή προς την Αθήνα, τα φιλέματα, τα κεράσματα, ο ελεύθερος χρόνος τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών, οι μεγάλες θρησκευτικές εορτές και τα πανηγύρια.

Το κείμενο εμπλουτίζεται με τοπικούς θρύλους και μύθους σχετικά με τη δημιουργία του χωριού, τα μεγάλα σόγια, τις οικογένειες, την καταγωγή τους και τα γένη.

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η οικονομία του τόπου και το πέρασμα από τη γεωργία και την κτηνοτροφία προς την αλιεία και τα τελευταία χρόνια προς τον τουρισμό. Οι κάτοικοι διατηρούν τα παραδοσιακά τους επαγγέλματα αλλά υπάρχουν και δημόσιοι υπάλληλοι, ελεύθεροι επαγγελματίες και βεβαίως ναυτικοί, καθώς τα Βάτικα έχουν μεγάλη παράδοση στη ναυτοσύνη και στην υπερπόντια αλιεία. Μαθαίνουμε για τα διάφορα είδη πλοίων, τα ταξίδια τους, τα μάρκα τους, την ορολογία που χρησιμοποιούν, το είδος του αλιεύματος, τον τρόπο που ψαρεύουν, τις χώρες στις οποίες πηγαίνουν, τους συνεταιρισμούς που κάνουν.

Αυτό όμως δεν σημαίνει πως ο εθνολόγος βρίσκεται στο απυρόβλητο και πως παρατηρεί από θέση ισχύος τα καθημερινά τεκταινόμενα. Ο Αλεξάκης με τη μεγάλη του πείρα στις επιτόπιες έρευνες θίγει το θέμα αυτό ήδη από τον πρόλογο, και προσπαθεί να είναι όσο περισσότερο μπορεί αντικειμενικός, αλλά χωρίς να θίξει τον οιονδήποτε.

Ο τρόπος έρευνάς του είναι πολυποίκιλος (υποθηκοφυλακείο, ερωτηματολόγιο, παρατήρηση), διανθισμένος με εξορμήσεις στη γύρω περιοχή. Μεγάλο μέρος του υλικού αποτελούν οι συνεντεύξεις με πληροφορητές διαφορετικού φύλου, ηλικίας, οικονομικής κατάστασης και μορφωτικού επιπέδου. Οι συνεντεύξεις είχαν τη μορφή ημιδομημένης ελεύθερης συζήτησης, ανάλογα με τις ανάγκες της έρευνας. Ο τόπος και ο χρόνος ορίζονταν κάθε φορά από τον πληροφορητή ανάλογα με τις υποχρεώσεις τους. Τις περισσότερες φορές η συνέντευξη είχε τη μορφή φιλικής συζήτησης. Ως τόπος των συνεντεύξεων ορίζονταν κυρίως τα καφενεία για τους άνδρες και οι αυλές των σπιτιών για τις γυναίκες. Άλλες πάλι φορές, το σπίτι των συγγενών γύρω από το οικογενειακό τραπέζι, ή στην καφετέρια μαζί με ένα ουζάκι. Τα κενά συμπληρώνονταν από άλλους συγγενείς ή φίλους που με τη σειρά τους πρόσθεταν, σχολίαζαν ή κάλυπταν τα κενά που ενδεχομένως παρουσιάζονταν.

Παράλληλα με τις προφορικές μαρτυρίες και αφηγήσεις ως μέθοδο συλλογής υλικού επιλέχθηκαν επίσης τα γενεογράμματα, δηλαδή ο συνδυασμός του γενεαλογικού δένδρου με την αφήγηση και το

σχολιασμό, μια σύνθετη διεπιστημονική προσέγγιση που χρησιμοποιείται σε πολλές περιπτώσεις ανάλογα με το επίπεδο ανάλυσης, και όπου η εφαρμογή σημειολογικής ανάλυσης μπορεί να αποδειχθεί η καλύτερη μέθοδος ερμηνείας. Στον τομέα της ανθρωπολογικής έρευνας το γενεόγραμμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο ως εργαλείο για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τη συγγένεια, αλλά και ως μέσο ανασύστασης του παρελθόντος. Στην ουσία πρόκειται για μια προκατασκευασμένη δομή (pre-made structure) πάνω στην οποία έρχεται να πλεχτεί ένα δίκτυο πληροφοριών που αφορούν το ίδιο το άτομο προσωπικά και που αποτελούν αυτό που ονομάζουμε *ατομικό μύθο*.

Τελειώνω με ένα βασικό ερώτημα που μπορεί να θέσει κάποιος. Ποιος είναι ο λόγος να διαβαστεί ένα τέτοιο πόνημα που αφορά μια περιορισμένη τοπική κοινότητα; Η απάντηση που δίνω είναι η εξής: Μπορεί ένα εθνογραφικό ημερολόγιο να μην έχει μεγάλη αξία σύμφωνα με καθαρά επιστημονικά κριτήρια, αντικατοπτρίζει όμως τη μικροϊστορία ενός τόπου σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικές, γεωγραφικές, πολιτιστικές και άλλες συνθήκες. Ένα τέτοιο ημερολόγιο έχει αξία για τις επόμενες γενιές καθώς μας πληροφορεί για ανθρώπους, γεγονότα μικρά ή μεγάλα και τις αντιδράσεις που πυροδότησαν. Επιπλέον, αποτελεί ένα οδηγό για τους μελλοντικούς ανθρωπολόγους που θέλουν να κάνουν επιτόπια έρευνα. Μέσα από τις σελίδες του ημερολογίου έρχονται σε επαφή με τη μακροχρόνια και εντατική παρουσία στο πεδίο για να συλλέξουν δεδομένα, προκειμένου να παρακολουθήσουν αλλαγές, συνέχειες και μεταβολές. Μαθαίνουν να εντυφούν σε μια ποικιλία πηγών, συνδυάζοντας προφορικές μαρτυρίες, προσωπικές ιστορίες, βιώματα και επίσημα έγγραφα / αρχεία που διασταυρώνουν και επιβεβαιώνουν τις αφηγήσεις.

Το ημερολόγιο δίνει έμφαση στο βιωματικό και στο καθημερινό: Η έρευνα δεν απομονώνεται στο θεσμικό ή στο δημόσιο, αλλά εξετάζει τι σημαίνει ζωή γι' αυτούς— πώς οι άνθρωποι ζουν, μεγαλώνουν, δημιουργούν, αντιστέκονται, διαμορφώνουν τις ταυτότητές τους καθημερινά.

Σύντομο Βιογραφικό Σημείωμα

Η Μαρία Κουμαριανού είναι κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στη Γαλλική Φιλολογία από το Πανεπιστήμιο Lyon II της Γαλλίας και δεύτερου διδακτορικού διπλώματος στην Ανθρωπολογία του Αστικού Χώρου από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Είναι επίσης κάτοχος πτυχίου Μετάφρασης και μεταπτυχιακών τίτλων στη Γαλλική Λογοτεχνία, Ανθρωπολογία και Θεολογία. Είναι συγγραφέας πολλών βιβλίων και άρθρων σχετικά με τη μετάφραση, την Εθνολογία, την Ιστορία, την Αφρικανική Λογοτεχνία. Συντάκτρια και Κριτής σε πολλά επιστημονικά περιοδικά, έχει διδάξει σε πολλά Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Υπηρετεί σε θέση Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού στο Διδακταλείο Ξένων Γλωσσών του ΕΚΠΑ.